

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 26^{ΗΣ} ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1985

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΛΟΥΚΑ ΜΟΥΣΟΥΛΟΥ

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΑ ΑΝΤΙΒΙΟΤΙΚΑ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΓΓΚΟΥ Κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Κ. ΛΟΥΡΟΥ

Δέν είμαι βέβαιος ἂν ὁ σημερινὸς καταπληκτικὸς ρυθμὸς τοῦ βίου, πὸν ἐπι-
τρέπει νὰ μεταπηδᾷ κανεὶς σὲ ἐλάχιστες ὥρες ἀπὸ τὰ σπασμένα μάρμαρα μιᾶς ἀρ-
χαίας Χώρας, στοὺς οὐρανοξύστες πὸν μᾶς ἔφεραν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴ σελήνη, δέν είμαι
βέβαιος λέγω, ἂν ὁ ρυθμὸς αὐτὸς ἀφήνει ἀκόμα ἀρκετὸ περιθώριο στὰ νιάτα τῆς ἐπο-
χῆς, γιὰ νὰ αἰσθανθοῦν τὴν περιέργεια καὶ τὴ χαρὰ πὸν σήμαινε γιὰ μᾶς ὅταν εἴμαστε
φοιτητὲς καὶ νέοι γιατροί, ἢ ἀναζήτηση τῆς ἀφετηρίας τῆς σκέψης μας στὴν ἱστορία
καὶ ἡ ἀντληση ἀπ' ἐκεῖ γιὰ νέα ἐρευνητικὰ ἐρωτήματα. Ὁ ρυθμὸς αὐτὸς πὸν θεωρεῖ-
ται παλμὸς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ κίνητρο γιὰ τὰ κατορθώματα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώ-
που, διερωτιέμαι ἂν ἐπιτρέπει ἀκόμα αὐτὸ τὸ βλέμμα πρὸς τὰ πίσω πὸν κέντριζε
ἄλλοτε τὴν πνευματικότητά μας. Σήμερα τὰ πετραδάκια πὸν μαζεύαμε ἄλλοτε ἕνα-
ἕνα γιὰ νὰ τὰ καταθέσουμε στὸ τέμενος τῆς γνώσης, συλλέγονται ἀπὸ τὴν μπουλ-
ντόζα τῆς ὁμαδικῆς ἐργασίας καὶ δέν προκαλοῦν πιά τὴν ἐντατικότητα τῆς ἀτομικῆς
συμβολῆς, πὸν ἄλλοτε ζητοῦσε νὰ πατήσει στὸ παρελθόν γιὰ νὰ ἐρευνήσει τὸ μέλλον.
Καὶ τώρα βέβαια ἡ προσιτὴ βιβλιογραφία ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση κάθε ἐρευνητικῆς
προσπάθειας. Ἀλλὰ ἡ ἀκροβατικὴ ταχύτητα τῆς ἐποχῆς μας δέν ἀφήνει εὐκόλα τὸ
βλέμμα μας ν' ἀντιληφθεῖ ἀπὸ ποιά τοπία περνοῦμε οὔτε καὶ τὴ μνήμη μας νὰ θυ-
μηθεῖ ἀπὸ ποῦ ξεκινήσαμε.

Κάθε ἀκλόνητος σταθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ πὸν ἐπιβάλλεται στὴν ἔξωθεν μαρ-
τυρία, συνοδεύεται ἀπὸ δύο σταδιοδρομίες. Τὴν προηγούμενη, πρὶν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν

ἐπικράτηση, καὶ τὴν ἐπόμενη πὸν ἀκολουθεῖ τὴν ἀναγνώριση τῆς ἀλήθειας. Αὐτὴ ὅμως, δὲν θὰ μὲ ἀπασχολήσει ἐδῶ. . .

Ἔχει παρατηρηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Pasteur (1822-1895), γύρω στὰ 1850, ὅτι μέσα σὲ περιβάλλον πὸν σαπίζει ἀπὸ τὴ δηλητηριαστικὴ ἐπίδραση παθογόνων μικροβίων, ἀναπτύσσονται δυνάμεις πὸν ἀναχαιτίζουν τὴ ζωὴ τους καὶ ἔτσι τὸν πολυπλασιασμό τους. Ἡ φύση εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀντιφάσεις πὸν ρυθμίζουν τὴν ἰσορροπία τῆς ζωῆς. Οἱ σχετικὲς ἀνακοινώσεις ἦταν σποραδικὲς καὶ στηρίζονταν καὶ στὴ λαϊκὴ παρατήρηση ὅτι χρώματα καὶ κοπριά ζώων συντελοῦν στὴν ἐπούλωση τραυματισμῶν, ἄσχετα ἂν ἐκεῖ φωλιάζει καὶ ὁ τέτανος.

Δὲν εἶναι σήμερα ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος γιὰ ν' ἀναφερθῶ σὲ περισσότερες σχετικὲς λεπτομέρειες ὅπου καὶ οἱ δικές μου προσωπικὲς ἔρευνες ἀπέδειξαν στὰ 1925 πὸς σὲ καλλιέργειες παθογόνων στρεπτοκόκκων, πειραματικὰ ἐνοφθαλμισμένες μέσα σὲ γυναικίους πλακοῦντες ὅταν αὐτοὶ σαπίζουν, οἱ στρεπτόκοκκοι χάνουν τὶς δηλητηριαστικὲς ιδιότητές τους.

Στὰ 1930 ὁ René Dubois παρουσίασε πειστικὰ σχετικὰ πειράματα. Ὁ Howard Florey συγκέντρωσε ἀργότερα ὅλες τὶς ἀνακοινώσεις γι' αὐτὸ τὸ θέμα. Ἡ πονηριά τῆς φύσης θέλει κάποτε, παραμερίζοντας τοὺς πολύχρονους κόπους τοῦ ἐρευνητῆ, νὰ τὸν ἐντυπωσιάσει ξαφνικὰ ἀποκαλύπτοντας τὴν στιγμή πὸν δὲν τὸ περιμένει ἕναν ὀλόκληρο κόσμο, ὅπως τὸν κόσμο τῶν ἀντιβιοτικῶν.

Ἔτσι ἀπὸ χρόνια ὁ Alexander Fleming (1881 - 1955) ἐρευνοῦσε σχετικὰ, ὅταν μία σταγόνα ἀπὸ τὴ συναχωμένη μύτη του ἔπεσε ἀπρόσκλητα πάνω σὲ μιὰ καλλιέργεια σταφυλοκόκκων καὶ τὴ διέλυσε! Τὸ συνάχι, ἡ σταγόνα καὶ ἡ συνέχιση τῶν σοφῶν ἐρευνῶν καὶ πειραμάτων τοῦ Fleming καὶ τῆς ομάδας τοῦ Oxford μὲ τὸν Chain καὶ τὸν Flory ἔγιναν οἱ σωτῆρες τῆς ἀνθρωπότητας καὶ τοὺς ἀξίζει πολὺ παραπάνω ἀπὸ τὸ Βραβεῖο Nobel πὸν πῆραν. Ἄς θυμίσω σχετικὰ πὸς μία ἀπὸ τὶς πλεῖστες κλινικὲς ἐπιτυχίες τῆς ἀνακάλυψης ἦταν ἡ σωτηρία τοῦ Winston Churchill πὸν μέσα στὸν πόλεμο θὰ εἶχε «νικηθεῖ» ἀπὸ τὴν πνευμονία, ἂν δὲν τὸν ἔσωζε ἡ πενικιλίνη.

Εἶναι ἐφέτος 30 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατο στὰ 1955 τοῦ Fleming ὥστε νὰ μοῦ ἐπιτραπῆ μὲ βαθιὰ εὐλάβεια, θαυμασμό καὶ ταπεινοφροσύνη νὰ τοποθετήσω τὰ λίγα αὐτὰ ἀπέριττα λόγια στὸ βιβλίο τοῦ αἰώνιου μνημείου τοῦ Fleming καὶ τῶν συνεργατῶν του πὸν τοῦ ἔχει στήσει νοερὰ καὶ ἀλησμόνητα ἡ ἀνθρωπότητα.

Ἐπειδὴ σκοπός μου δὲν εἶναι νὰ προβάλω τὰ μεγάλα ἐρευνητικὰ καὶ θεραπευτικὰ κατορθώματα τῆς Ἰατρικῆς τῶν τελευταίων χρόνων, πὸν εἶναι περίπου γνωστὰ στὴ σημερινὴ κοινωνία, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα εἶπα στὴν ἀρχή, περισσότερο θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ἐκταθῶ σὲ προηγούμενες ἐποχὲς τῆς ἱστορίας τῆς μόλυνσης, τῆς μεταδοτικῆς

τητας και τῆς ἀντιμετώπισής της, γιὰ νὰ φανεῖ πόσο καθυστέρησε ἡ ἐπικράτηση σοφῶν ἀντιλήψεων, καθυστέρηση πὸν κόστισε ἑκατομμύρια ζωές.

Γιὰ νὰ εἶμαι συνεπέστερος μὲ τὸν τίτλο τῆς ὀμιλίας μου, εἶμαι ὑποχρεωμένος πρῶτα νὰ θυμίσω πολὺ συνοπτικὰ τὴν τελευταία ἑκατονταετία πρὶν ἀπὸ τὰ σωτήρια ἀντιβιοτικά. Θὰ θυμίσω δηλαδὴ τὶς σουλφοναμίδες πὸν ἀκολούθησαν ὕστερ' ἀπὸ τεράστιες ἀντιμικροβιακὲς καὶ ἀντιτοξικὲς προσπάθειες τῆς μικροβιολογίας καὶ τῆς ἀνοσιοβιολογίας, πὸν ἀναπτύχθηκε μὲ ἀκροβατικὸ ρυθμὸ καὶ πολλὰς ἐλπίδες, χρησιμοποιοῦντας ἐμβολιασμοὺς καὶ θεραπευτικοὺς ὁρούς.

Ἐντονεὲς ἀντισηπτικὲς χημικὲς οὐσίες χρησιμοποιήθηκαν ἐπίσης, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ἰωδοφόρμιο τοῦ Lister, τὸ Colargol τοῦ Dornak Bivanol, τὸ mercuriochrom ἢ καὶ τὸ τωρινὸ Phisan. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ κανεὶς κάποιον περιστασιακὸ προφυλακτικὸ καὶ θεραπευτικὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ σωτήρια ἐφαρμογὴ τῆς ἀντισηπίας καὶ ἀσηπίας, εὐνόησε στὸ ἀναμεταξὺ τὴν ἐξάπλωση τῆς ὑγιεινῆς καὶ ὀδήγησε στὴν ἐξέλιξη τῆς χειρουργικῆς. Ὁ Lister γύρω στὰ 1850 ἐδραίωσε τὴν ἀντισηπία καὶ ὁ Κὼχ στὰ 1882 ἐπέβαλε τὴν ἀσηπία μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς καταστρεπτικῆς γιὰ τὰ μικρόβια ὑψηλῆς θερμοῦτητας καὶ τὴν ἐφεύρεση τῶν θερμοστατικῶν κλιβάνων γιὰ τὴν ἀποστείρωση.

Πρέπει ἀκόμη σχετικὰ νὰ λεχθεῖ ὅτι στὰ 1879 στὴν Ἱατρικὴ Ἀκαδημία τοῦ Παρισιοῦ ὁ Pierre Paul Émile Roux μιλοῦσε γιὰ τὶς αἰτίες πὸν δῆθεν προκαλοῦν ἐπιδημίες ἐπιλόχειου πυρετοῦ. Ὁ Παστέρ τὸν διέκοψε λέγοντας εἰρωνικά: «Καμιὰ ἀπὸ τὶς αἰτίες πὸν ἀναφέρετε κ. Roux δὲν προκαλεῖ ἐπιδημία. Εἶναι τὸ νοσηλευτικὸ καὶ ἱατρικὸ προσωπικὸ πὸν μεταφέρει τὰ μικρόβια ἀπὸ μιὰ ἄρρωστη σὲ μιὰ ἄλλη γερὴ γυναίκα». Ὁ στομωφώδης Roux δὲν ἄργησε νὰ ἀπαντήσῃ ὅτι: «Αὐτὰ τὰ μικρόβια δὲν θὰ ἀνακαλυφθοῦν ποτέ». Τότε ὁ Παστέρ πῆρε τὴν κιμωλία, πῆγε στὸ μανροπίνακα καὶ σχεδίασε μιὰ καδένα ἀπὸ μικρὲς κονκίδες περιτριγυρισμένες ἀπὸ κρῖκους καὶ εἶπε ἤρεμα: «Ἰδού, κύριε, μὲ τί μοιάζουν τὰ μικρόβια». Εἶναι οἱ στρεπτόκοκκοι!

Ἀνατρέχοντας τώρα πρὸς τὰ πίσω φτάνουμε στὴ μέση τοῦ 19ου αἰῶνα, στὸ μεγάλο κοσμοϊστορικὸ σταθμὸ, προηγούμενο ἀπὸ τὰ ἀντιβιοτικά, πὸν ἀποτέλεσε δηλαδὴ τὴ βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὶς ἐξελίξεις τῆς τελευταίας ἑκατοπενητηκονταετίας. Ἄς σημειωθεῖ προκαταβολικὰ ὅτι, παρ' ὅλες τὶς προσπάθειές του πρωτοπόρου αὐστριακοῦ ἰδρυτῆ τῆς ὑγιεινολογίας Johann Peter Frank στὸν 18ο αἰῶνα, ἡ ἔλλειψη καθαριότητος τῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχε κληροδοτηθεῖ ἀπὸ τοὺς προηγούμενους αἰῶνες ὀδηγώντας σὲ συνήθειες ἀντίθετες πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ὑγείας πὸν θὰ μὲ ἀπασχολήσουν ξανά στὴ συνέχεια τῆς ἀναδρομῆς μου.

Συχνότεροι θάνατοι ἀπὸ μόλυνση θεωροῦνται οἱ θάνατοι ἀπὸ ἐπιλόχειο πυ-

ρετό πὸν ἔτσι ἀποτελεῖ καὶ τὸν δείκτη γιὰ τὴν ἐκτίμηση τῆς ἱστορίας. Στὴν ἱατρικὴ σχολὴ τῆς Βιέννης, πὸν βρῖσκονταν τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ 19ου αἰῶνα στὶς μεγάλες δόξες τῆς καὶ συγκέντρωνε μεγάλο ἀριθμὸ φοιτητῶν τῆς ἱατρικῆς, οἱ θάνατοι ἀπὸ ἐπιλόχειο πυρετό, πὸν τὴν προηγούμενη ἐποχὴ ἦταν κάπως περιορισμένοι, γύρω στὸ 2,0 %, ἔφταναν τῶρα τὸ δεκαπλάσιο. Τὸ φαινόμενο δὲν ἦταν μόνο τοπικὸ ἀλλὰ παρᾶλληλο μὲ ὅ,τι συνέβαινε καὶ σὲ ἄλλα μαιεντήρια στὴν Ἀγγλία, στὴ Γαλλία, στὴ Γερμανία, ὅπου 1/3 τῶν ἐπίτοκων κατέληγε ἀπὸ μόλυνση στὸ θάνατο. Ὁ τοκετὸς στὸ σπῖτι ἦταν πολὺ λιγότερο ἐπικίνδυνος.

Ἐδῶ παρουσιάζεται ὁ Ἰγνάτιος Φίλιππος Semmelweiss πὸν γεννήθηκε στὸ Ofen τῆς Οὐγγαρίας τὴν 1 Ἰανουαρίου 1818 καὶ σπούδασε στὴ Βιέννη πρῶτα νομικὰ καὶ ἀργότερα ἱατρικὴ καὶ εἰδικότερα μαιεντική.

Ἡ πρώτη βασικὴ παρατήρηση τοῦ Semmelweiss στὰ 1847 βεβαίωσε, ὅτι ἡ πανεπιστημιακὴ μαιεντικὴ κλινικὴ τῆς Βιέννης, παρουσίαζε θνησιμότητα πὸν χειροτέρευε κάθε χρόνο, ὥσπου στὰ 1839 ἔφτασε ἀπὸ 2% στὸ ποσοστὸ τῶν 7,36 % (σήμερα ἡ θνησιμότητα εἶναι ἀπὸ 1 ‰). Συνεχίζοντας τὴν ἐρευνά του παρατήρησε ἔπειτα, ὅτι στὰ 1840 ὁ συνωστισμὸς τῶν φοιτητῶν εἶχε ὀδηγήσει στὸ χωρισμὸ τῆς Πανεπιστημιακῆς Μαιεντικῆς Κλινικῆς τῆς Βιέννης σὲ δύο Κλινικές. Στὴν Α' σπούδαζαν ἀποκλειστικὰ φοιτητές, ἐνῶ στὴ Β' μονάχα μαῖες. Ἐτσι ἡ Α' Κλινικὴ παρουσίαζε ἀδιάκοπη καὶ καταπληκτικὴ αὔξηση τῆς θνησιμότητος ἀπὸ 7,37 % σὲ 16, 22, 25, 29 καὶ τέλος τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1847, στὸ φοβερὸ ποσοστὸ τῶν 32 %, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ θνησιμότητα τῆς Β' κλινικῆς ἔπεφτε στὰ 2,6%. Τί συνέβαινε, λοιπὸν; Πῶς νὰ ἐξηγηθεῖ τὸ παράξενο φαινόμενο;

Ὁ φίλος του ἀνατόμος Köllebechke κόπηκε στὸ χέρι τὴν ὥρα κάποιας νεκροφίας καὶ πέθανε σὲ λίγες μέρες μὲ φαινόμενα παρόμοια μὲ τὶς μολυσμένες λεχῶνες. Ἡ διαπίστωση αὐτῆς τῆς ὁμοιότητος μὲ τὸν ἐπιλόχειο πυρετό, φανεροῦναι τὴν ἀπλότητα τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ παρατηρητῆ καὶ ἀποτελεῖ τὸ κλειδὶ πὸν ἀνοῖξε τὴν πύλη τῆς κατανόησης τοῦ μεγαλύτερου ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη θανατηφόρου μυστηρίου. Στὸν Semmelweiss εἶχε δηλαδὴ ριζωθεῖ ἡ πεποίθηση, ὅτι τὸ αἷτιον τοῦ ἐπιλόχειου πυρετοῦ, ὅπως πρόσβαλε τὸ φίλον του ἔτσι προσβάλλει καὶ τὰ ἐπιλοχειακὰ γεννητικὰ ὄργανα, ὅπου μεταφέρεται ἀπὸ τοὺς φοιτητές. Τὸ σωστὸ αὐτὸ συμπέρασμα παρουσίαζε τὸ ἀτράνταχτο ἐπιχείρημα ὅτι ἐξηγοῦσε συνάμα καὶ τὴ διαφορὰ τῆς θνησιμότητος στὶς δύο κλινικές: Στὴν Α' δηλαδὴ κλινικὴ, ὅπου τοὺς τοκετοὺς τοὺς ἐκτελοῦσαν ἀποκλειστικὰ φοιτητές, πὸν σύγχρονα ἐργάζονταν πάνω στὰ πτώματα, καὶ ὅπου ἡ θνησιμότητα ἔφτανε τὰ 32%, ἐνῶ στὴ Β' Κλινικὴ, ὅπου τοὺς τοκετοὺς τοὺς ἐκτελοῦσαν μονάχα μαῖες, πὸν δὲν ἔρχονταν σὲ συνάφεια μὲ πτώματα, ἡ θνησιμότητα δὲν περνοῦσε τὰ 2,6%. Οἱ συναδέλφοι του ὅμως δὲν ἤθελαν νὰ παρα-

δεχτοῦν τὴν ὀρθότητα τῶν παρατηρήσεών του, ὥστε αὐτὸς ἀναγκάστηκε νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τῆ θέσης του.

Ἡ πραγματικὴ ἀπόδοση τῆς παρατήρησης τοῦ Semmelweiss ἄρχισε ἔτσι μὲ ἀντιρρήσεις τὴν ἀνθρωποσωτήρια σταδιοδρομία της, ἐνῶ ἡ θνησιμότητα στὴν Κλινικὴ τῶν Μαιῶν κατεβαίνει στὸ πρωτάκουστο ὡς τότε ποσοστὸ τοῦ 0,27 %. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ ὀδήγησαν τὸ Semmelweiss τὸ καλοκαίρι τοῦ 1850, στὴν ἀνακοίνωση τῆς παρατήρησής του πρὸς τοὺς γιατροὺς τῆς Βιέννης.

Μονάχα ἐλάχιστοι ἀπὸ τοὺς μαιευτῆρες ἔνωσαν τὴν ἐθερογενετικὴ ἀνακάλυψή του. Οἱ περισσότεροι δὲν ἔδωσαν καμιὰ προσοχή, ἐνῶ ὁ Semmelweiss δὲν μποροῦσε νὰ συστήσει, παρὰ ἀπλή καθαριότητα, ἀποχή ἀπὸ ἐπαφή μὲ μολυσμένο περιβάλλον καὶ πλύσιμο τῶν χειρῶν-ἐργαλείων καὶ μὲ ἀσβεστόνερο. Ἡ φαινομενικὴ αὐτὴ ἀποτυχία καὶ ἡ ὑπεροπτικὴ περιφρόνηση ποὺ ἔδειχναν οἱ ἰατρικὲς κορυφές τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στοὺς νεώτερους, ἴσως ὅμως καὶ ἡ κάπως προκλητικὴ καὶ ἐριστικὴ ἰδιοσυγκρασία τοῦ Semmelweiss ποὺ ἀργότερα φανερώθηκε καθαρότερα, ὀδήγησαν στὴν ἀπομάκρυνση αὐτοῦ τοῦ εἰσηγητῆ «καιῶν δαιμονίων» καὶ στὴν ἀποξένωσή του ἀπὸ τοὺς Βιενέζους φίλους του.

Πικραμμένος γιὰ τὴν ἄδικη ἀμοιβὴ ποὺ τοῦ ἔλαχε, ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγει στὴν πατρίδα του, τὴν Πέστη, ὅπου ὕστερα ἀπὸ 5 χρόνια, τὸ 1855, κατόρθωσε νὰ διοριστεῖ καθηγητῆς στὸ Πανεπιστήμιο καὶ νὰ ἀναλάβει τὴ διεύθυνση τοῦ Μαιευτηρίου. Καὶ ἐνῶ ὁ ἐπιλόχειος θέριζε κυριολεκτικὰ τὸν γυναικεῖο πληθυσμὸ τῆς Οἰκουμένης, οἱ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπέμεναν στὶς ἀνόητες ἀντιλήψεις τους, δίχως ν' ἀκούγεται καμιὰ φωνὴ παραδοχῆς τῆς δοξασίας τοῦ Semmelweiss. Αὐτὸς κλεισμένος μέσα στὴν ἀπομόνωση τῆς λησμονιᾶς περιορίζε, μὲ τὴν αὐστηρὴ καθαριότητα, ποὺ θὰ ὀνομαστεῖ ἀργότερα ἀντισηπτικὴ ἀγωγή, τὸ ποσοστὸ τῆς θνησιμότητας τοῦ ἐπιλόχειου πυρετοῦ στὴν Κλινικὴ τῆς Πέστης σὲ 0,85 %.

Ὅταν ὅμως τὸ 1858 ἡ Ἀκαδημία τοῦ Παρισιοῦ ἀπέρριψε ἀπερίφραστα τὴ θεωρία του καὶ δὲν θέλησε νὰ παραδεχτεῖ καν τὰ ἀποτελέσματά του, στὸν Semmelweiss ἄρχισε πιά νὰ βράζει ἡ φλόγα τῆς διαμαρτυρίας.

Στὰ 1860 καταφεύγει στὸν δημοσιογραφικὸ ἀγῶνα. Τὸ 1861 τυπώνει τὸ περίφημο ἔργο του γιὰ τὴν «αἰτιολογία, φύση καὶ προφύλαξη ἀπὸ τὸν ἐπιλόχειο πυρετό», ὅπου ἐκθέτει τὶς κρίσεις του καὶ τὰ στατιστικὰ ἀποτελέσματά του μὲ τὴν ἐφαρμογὴ αὐστηρῆς καθαριότητος. Τὸ 1862, ἐμπρὸς στὴ γενικὴ περιφρόνηση, ἡ διαμαρτυρία του ὀξύνετα καὶ παίρνει πιά τὸν ὀξύθυμο χαρακτήρα, καὶ μανίας ποὺ ἀπευθύνεται μὲ τὶς περίφημες ἀνοιχτὲς τυπωμένες ἐπιστολές του πρὸς τοὺς κορυφαίους ἀντιπάλους του στὴ Γερμανία, ποὺ τοὺς ἀποκαλεῖ «Νέρονες τῆς ἰατρικῆς». Πιγμένος ἀπὸ τὴν ἀδι-

κία ξεσπάθωνε στα 1863 άδυσώπητος συνήγορος χιλιάδων γυναικῶν, καταδικασμένων σὲ θάνατο ἀπὸ τὴ μυωπικὴ νοοτροπία τῶν συγχρόνων του. Περιφρονημένος, ἐξευτελισμένος καὶ ἐξαλλος πιά, κατεβαίνει στὸ πεζοδρόμιο καὶ ἀπὸ τοὺς πάγκους τῶν κήπων κηρῦσσει τὴν καθαριότητα στοὺς διαβάτες.

Ὁ Semmelweiss τραυματίστηκε στὸ δάχτυλο σὲ μιὰ νεκροφία ἑνὸς νεογέννητου, καὶ πέθανε ἀπὸ σηψαιμία στὶς 13 Αὐγούστου 1865, σὲ ἡλικία 47 χρονῶν. Ὁ μεγάλος του ἀντίπαλος, «ἡ μόλυνση», νίκησε τὸ σῶμα του μὲ τὸν τραγικότερο τρόπο. Αὐτὸς ὅμως εἶχε πιά χαρίσει στὴν ἀνθρωπότητα τὸ σωτήριο βότανο τῆς ἀμυντικῆς ἀνακάλυψής του, τὴν σημασία, δηλαδή, τῆς καθαριότητος ποὺ θὰ ὀδηγοῦσε στὴν ἀντισηψία καὶ τὴν ἀσηψία. Τὸ σκοτάδι τῆς ἐποχῆς του ἄρχισε νὰ ὑποχωρεῖ ἔμπροσς στὸ ζωογόνο λυχνάρι τῆς διάνοιάς του, ὥσπου ὁ Ἄγγλος χειρουργὸς Lister ἐφαρμόζοντας τὴν ἀντισηψία φύσηξε τὴν πνοή, ποὺ ὀδήγησε τὸν Παστέρ στὴ δημιουργία τῆς μικροβιολογίας. Ὁ Παστέρ καὶ οἱ συνεργάτες του κλαδεύοντας τὸ φυτεμένο δέντρο τοῦ Semmelweiss κατόρθωσαν ἔπειτα ἀπὸ σκληροὺς ἀγῶνες νὰ δρέψουν τοὺς καρπούς του καὶ νὰ ζήσουν τὴ δόξα. Αὐτὸς ὅμως, τρελὸς καὶ περιφρονημένος, μονάχα ἀπὸ τὸν φτωχικὸ του τάφο ἀκούει τὸν ἀντίπαλο τῆς ἀνθρώπινης ἐδγνωμοσύνης, ποὺ συμβολίζεται στὸ ἀπέριττο μνημεῖο μιᾶς πλατείας στὴ Βουδαπέστη, ὅπου παιδάκι 8 χρονῶν εἶχα τὴν ἀλησμόνητη τύχη νὰ παρακολουθίσω μὲ τὸν πατέρα μου, τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντα του ποὺ τοῦ προσφερε ἡ συμμετοχὴ ὅλων τῶν γυναικῶν τοῦ κόσμου. (Αὐτὲς τὶς βιογραφικὲς πληροφορίες τὶς κρατῶ ἀπὸ τὸν καθηγητικὸ ἐναρκτήριο «λόγο» ὡς τακτικὸν καθηγητῆ στὰ 1910 στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν).

Στὸν Semmelweiss σταματοῦσε ἀναδρομικὰ τὴν ἐποχὴ τῶν σπουδῶν μου, γιὰ μᾶς τουλάχιστον τοὺς Ἑδρωπαίους φοιτητές, ἡ ἱστορία τῆς μεταδοτικότητος τῆς μόλυνσης. Ἐλεεινολογοῦσαμε τὴν τύφλωση τῶν ἀντιπάλων του, ποὺ τὸν ἔκαναν νὰ χάσει τὶς φρένες του ὑποστηρίζοντας τὴν ἀλήθεια. Αἱγοὶ μόνο ἔδρωπαῖοι γιατροὶ ἤξεραν ὅτι 4 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὶς ἀνακουνώσεις τοῦ Semmelweiss ὁ Ἀμερικανὸς γιατρὸς Oliver Wendell Holmes (1809 - 1894) διατύπωσε, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζει ἄλλος, ἕξι ὀδηγίες γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τοῦ ἐπιλόχειου πυρετοῦ, ποὺ ἀντιστοιχοῦν σὲ ὅ,τι συμβουλευόμε περὶπου καὶ σήμερα.

Ὁ Oliver Wendell Holmes γεννήθηκε στὰ 1809 στὴ Βοστώνη. Ἦταν συναίσθηματικὸς καὶ ποιητὴς - συγγραφέας, ἀλλὰ καὶ πολὺ θετικὸς, παρατηρητικὸς, ἐδγενῆς καὶ συγκρατημένος. Αὐτὰ τὰ προσόντα, πολύτιμα στὴ συζήτηση, ἦταν ἀκριβῶς ἐκεῖνα ποὺ ἔλειψαν ἀπὸ τὸν νευρικὸ καὶ ἐκρηκτικὸ Semmelweiss. Ὁ ἕνας δὲν γινώριζε τὸν ἄλλο, παρὰ στὸ τέλος τοῦ βίου του ὁ Holmes ἀναφέρει κάποιον «Sonderlein» ἀπὸ τὴ Βιέννη, ποὺ φαίνεται πὼς δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸ Semmelweiss. Ὁ Sinelois

(1846 - 1922), βιογράφος τοῦ Holmes καὶ τοῦ Semmelweiss εἶπε ὅτι: «Ἄν ὁ Semmelweiss ἤξερε νὰ συμπεριφέρεται σὰν τὸν Holmes, οἱ ἀντιλήψεις του θὰ εἶχαν κατακτήσει τὴν Εὐρώπη σὲ δώδεκα μῆνες».

Ὁ Holmes λοιπὸν, φύχραιμος καὶ γεμάτος ἄνεση καὶ χιοῦμορ, δὲν ἀπαντᾷ στὴν πολεμικὴ παρὰ μὲ εὐγένεια καὶ κάποια εἰρωνεία, ὅταν στὰ 1840 ὁ Charles Meigs (1792 - 1869), γνωστὸς Μαιευτῆρας τῆς Βοστώνης, καὶ ὁ δυναμικὸς Lennox διαμαρτυροῦνται πὸν τὰ χέρια τοῦ Μαιευτῆρα κατηγοροῦνται ἀπὸ τὸν Holmes ὅτι δὲν εἶναι καθαρὰ: «Πῶς ἐξηγεῖται ὅτι διαπρεπεῖς τζέντλεμεν σὰν τὸ διάσημο Ἕλληνο Μαιευτῆρα James Young Simpson τοῦ Ἐδιμβούργου, εἶχε καὶ αὐτὸς περιπτώσεις ἐπιλόχειου πυρετοῦ; Μήπως τολμᾷ νὰ ἰσχυριστεῖ ὁ κ. Holmes ὅτι καὶ αὐτὸς ἔχει ἀκάθαρτα χέρια;» Στὴν τόση, ἀκατάληπτη γιὰ τὴ σημερινὴ νοοτροπία μας ἀφέλεια, ὁ Holmes ἀπαντᾷ χαμογελῶντας: «Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ κ. Simpson εἶναι τζέντλεμαν, καὶ ἐπειδὴ τὰ χέρια ἐνὸς τζέντλεμαν εἶναι βέβαια καθαρὰ, συνάγεται ὅτι ἓνας τζέντλεμαν μὲ καθαρὰ χέρια μπορεῖ ἐντούτοις νὰ μεταδώσει τὴ μόλυνση».

Κάτι σχετικὸ ξέρω πὼς ἔχει συμβεῖ καὶ στὸν πατέρα μου πὸν ἀξίζει ἴσως νὰ μνημονευτεῖ ἐδῶ. Ὅταν τὸν κάλεσε ὁ τότε διάδοχος Κωνσταντῖνος νὰ ἔρθει ἀπὸ τὸ Βερολίνο, ὅπου σπούδαζε, γιὰ νὰ ἀναλάβει τὸν δεῦτερο τοκετὸ τῆς Πριγκίπισσας Σοφίας (1893), ὁ πατέρας μου ἔφερε μαζί του καὶ τὰ ἐλαστικὰ ἄσηπτα χειρόκτια πὸν εἶχαν ἐφευρεθεῖ ἀπὸ τὸν Halsted καὶ εἰσαχθεῖ στὴ χειρουργικὴ ἀπὸ τὸν Blodgood τὸν ἴδιο χρόνον δηλαδή, στὰ 1893. Μιὰ Ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα τῆς ἐποχῆς γελοιογράφησε τὸν Κωνσταντῖνο Λοῦδο μὲ φράκο καὶ ἄσπρα γάντια καὶ τὸν κοροῖδευε ὅτι τὰ φοροῦσε τάχα λόγῳ τῆς ἐπίσημης ιδιότητος τῆς ἐγκύου.

Καὶ ὁ Holmes καταλήγει στὸ θαυμάσιον ἐπίγραμμα: «Ὅποια δὴ ποτε ἐπιείκεια καὶ ἂν ἐπιτρέπεται νὰ ἐξαντληθεῖ γιὰ κείνους πὸν ἄθελα ὑπῆρξαν οἱ αἴτιοι τὸςσης δυστυχίας, ἦρθε ὁ καιρὸς ἢ ἀτομικὴ μολυσματικὸτητα τοῦ γιατροῦ νὰ θεωρηθεῖ ὄχι πιά ἀτύχημα ἀλλὰ ἔγκλημα».

Ἀκολουθώντας τώρα τὸ νῆμα τῆς ἱστορίας πρὸς τὰ πίσω μαθαίνουμε πὼς εἶχαν προηγηθεῖ καὶ ἄλλοι μὲ παρατηρήσεις καὶ σκέψεις ὀρθῆς γιὰ τὴν μεταδοτικὸτητα τῆς μόλυνσης.

Ὁ Alex. Gordon στὸ Aberdeen δημοσίευσε στὰ 1752 ἀπόψεις ἀντίθετες στὶς ἀνθυγιεινῆς συνθήκες τοῦ τοκετοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ συνιστοῦν ὅσα καὶ σήμερον προβλέπονται ὥστε παρέχουν ἀποδείξεις, ὅτι εἶχε ἀναγνωρίσει τὴ μεταδοτικὸτητα τοῦ ἐπιλόχειου πυρετοῦ καὶ ἀκολουθοῦσε τὴν καθαρὸτητα. Στὰ 1759 ἔδειξαν καθαρὰ τὴ μεταδοτικὸτητα τοῦ ἐπιλόχειου πυρετοῦ ὁ Th. Kirkland καὶ ὁ Th. White, στὴν

Ἰαγγλία. Στὸ Παρίσι ὁ Maloïn ἐκφράζει κατανόηση γιὰ τὴν μεταδοτικότητα καὶ τὴ μόλυνση. Προχωρώντας ἀναδρομικὰ συναντοῦμε στὸν 18ο αἰώνα τοὺς Henle, Pallender Daraina, Langisi (1717) Spalanganì ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν ὑπαρξὴ «ἔμβιων ὄντων» ὡς αἰτία τῆς μεταδοτικότητας.

Σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὅπου οἱ ἐπιστῆμες δὲν ἦσαν ἀπόλυτα χωρισμένες ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ νομικὸς καὶ ὄχι γιὰ τὸς Agostino Bassi ὑποστήριξε ἐπίσης ὅτι οἱ παθήσεις τῶν μεταξοσκωλήκων τῆς Λομβαρδίας καθὼς καὶ ἡ σύφιλη, ἢ εὐλογιὰ καὶ ἢ πανώλη ὀφείλονται σὲ μικροοργανισμοὺς καὶ ὄχι σὲ ἀόριστες ὀργανικὲς οὐσίες, ὅπως πίστευαν οἱ περισσότεροὶ ποὺ στηρίζονταν στὴ θεωρία τοῦ μιάσματος.

Εἶναι ὥστόσο παρὰξενό ὅτι αὐτὲς οἱ πρωτοποριακὲς παρατηρήσεις καὶ ἀντιλήψεις δὲν ἀπέσπασαν τὴν προσοχὴ καὶ τὴν ἀναγνώριση στὴν ἐποχὴ τους, ἐνῶ ἀντίθετα κυριάρχησε ἡ ἐκδοχὴ κάποιου μυστηριώδους μιάσματος. Καὶ μένει κανένας κατάπληκτος ὅτι ἡ γενιὰ τῶν γιατρῶν πρὶν ἀπὸ τὸν Semmelweiss, τὸν Holmes καὶ τὸν Παστέρ, ἐνῶ πλησίασε τὴν ἀλήθεια, σκόνταψε στὴν ὀρθὴ κατεύθυνση καὶ παρασύρθηκε πρὸς τὴν ἀπατηλὴ ἀντίληψη τοῦ μιάσματος, χωρὶς νὰ κατορθώσει νὰ σηκώσει τὴν τελευταία πτυχὴ τοῦ πέπλου τοῦ μυστηρίου, ὥστε νὰ σωθοῦν ἑκατομμύρια ἀνθρώπινες ὑπάρξεις. Ἔτσι ἀνατρέχοντας ἀπὸ τὸν 16ο αἰώνα πρὸς τὰ πίσω φτάνομε στὰ σκότη τοῦ Μεσαίωνα μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ μιάσματος.

Ἀλλὰ τί ἦταν ἐπιτέλους αὐτὸ τὸ μίasma εἶναι δύσκολο νὰ χαρακτηριστεῖ. Παράδεχονταν δηλαδὴ ὅτι ἦταν ὀργανικὴ οὐσία ποὺ αὐτογεννιόταν μέσα στὴ σήψη καὶ τὰ ἐκκρίματα τῶν ἀσθενῶν. Καὶ πίστευαν ἀκόμα πὼς ἡ μετάδοση γινόταν ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ τὴν ἀναπνοὴ καὶ ξεχωρίζαν μιάσματα εἰδικὰ γιὰ κάθε ἀσθένεια, χωρὶς ὅμως νὰ προβλέπεται καμιά αἰτιολογικὴ προφυλακτικὴ ἢ θεραπευτικὴ συνέπεια. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι δινόταν κάθε ἀντίθετη ἰατρικὴ συμβουλὴ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς προφύλαξης καὶ θεραπείας τοῦ ἀρρώστου.

Ὅσο προχωρεῖ ἡ ἀναδρομικὴ ἔρευνα πρὸς τὴν Ἀναγέννηση καὶ τὸ Μεσαίωνα, συναντᾷ τὴ μοιρολατρεία τῆς ἀδυναμίας ἀπέναντι στὴν ἀποφυγὴ, τὴν πρόληψη καὶ τὴν θεραπεία τῶν μολυσματικῶν καταστάσεων. Εἶναι ἐκπληκτικὸ ὅτι ἡ σημασία τῆς καθαριότητος καὶ τῆς μεταδοτικότητος δὲν ἀπασχόλησε οὔτε τοὺς γιατροὺς οὔτε τὴν κοινωνία. Ἀντίθετα μάλιστα τὸ μοναδικὸ καταφύγιο συγκεντρώνεται σὲ μέτρα ποὺ χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν προσπάθεια τῆς φυγῆς ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

Ἡ οἰκοδομικὴ σύνθεση τῶν πόλεων ἀποβλέπει στὴ στενότητα τῶν ἀποστάσεων καὶ τὴν ἀποφυγὴ κάθε ἀερισμοῦ ποὺ θεωρεῖται ἐπικίνδυνος. Στενοὶ δρόμοι, παράθυρα ποὺ δὲν ἀνοίγονται ποτέ, χαμηλὲς πόρτες, βαριὰ παραπετάσματα καὶ παπλώματα. Οἱ ἐνδυσμασίες πολὺπλοκες σκέπαζαν ἀσφυκτικὰ τὸ σῶμα ὥστε ἢ θέα τοῦ γυ-

μνοῦ νὰ ἀποφεύγεται ἀκόμα καὶ ἀπὸ τοὺς συζύγους καὶ στὸν ἔρωτα. Στὸ ἀθέατο γυμνὸ σῶμα ἀφείλεται ἴσως ἢ ἐπιτυχία στὴν Ἀναγέννηση τοῦ συρμού τῆς ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς ἀναπαράστασης τοῦ γυμνοῦ ποῦ ἀποτελοῦσε καὶ καθοδήγηση γιὰ τοὺς νεοφώτιστους. Ἄς σκεφτοῦν καὶ αὐτὴ τὴν ἱστορικὴ ἱατρικὴ ἄποψη οἱ τεχνοκρίτες. Τὰ γνωστὰ ὄργια ἀποτελοῦν βέβαια κάποια ὑπονοούμενη ἀντίρρηση ποῦ ὅμως περιορίζονται στὰ ὑψηλὰ κοινωνικὰ στρώματα. Δὲν εὐσταθεῖ ὡστόσο τὸ ἐπιχείρημα ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι ἐπιδείκνυν τὸ σῶμα τους σὰν καλλιτεχνικὸ ἀντικείμενο, ἐπειδὴ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀντίθετα ἀπόδειξη πῶς, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι πρέπει νὰ ἦσαν καθαρότεροι καὶ γιὰ τοῦτο ὑγιέστεροι.

Σίγουρα ὅμως αὐτὴ ἢ γυμνὴ ἀπαγόρευση συντελοῦσε καὶ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ρομαντισμοῦ. Τὸ κρῦο χωρὶς ἄλλη θέρμανση παρὰ τὸ μοναδικὸ τζάκι συντελεῖ, βέβαια, καὶ αὐτὸ στὰ ἀνθυγιεινὰ «κονκουλώματα» ἀκόμα καὶ τὸ καλοκαίρι, ὅπου συνεχίζεται ἢ παράδοση τῆς «νυχτερινῆς σκούφιας». Αὐτὰ ὅλα συμβάλλουν στὴν ἀποφυγὴ τῆς καθαριότητος καὶ τῆς ἐπαφῆς μὲ τὸ νερό. Ἐπόμενη εἶναι καὶ ἡ ἐπικράτηση τῆς κακοσμίας. Λουτρὰ δὲν ὑπῆρχαν στὰ σπίτια καὶ τὰ ἀποχωρητήρια εἶναι σπάνια. Ἀκόμη καὶ στὰ παλάτια οἱ πολυτελεῖς διάδρομοι εἶναι γεμάτοι ἀκαθαρσίες. Ἡ μόνη προσπάθεια ποῦ καταβάλλεται εἶναι τὸ καμουφλάρισμα μὲ ψιμύθιο, ποῦδρες, περοῦκες καὶ ἀρώματα ποῦ συμβολίζουν ἀναδρομικὰ τὴν κοινωνία σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐποχές. Ὁ Μολιέρος ἔχει ἀπαθανάτισει τὴν ἱατρικὴ τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰώνα, ἀλλὰ καὶ παλαιότεροι γιατροὶ ποῦ ἀφησαν σοβαρὰς σφραγίδες, ὅπως ὁ Rabelais καὶ ὁ Paré στὴν Ἀναγέννηση καὶ οἱ δικοὶ μας Τιμόνης καὶ Πυλαρινός, ποῦ νίκησαν τὴν εὐλογία, δὲν συζητοῦν κὰν γιὰ τὴ μόλυνση ποῦ θεωροῦν μοιραία καὶ ἀθεράπευτη, οὔτε ἀναφέρεται πούθεν ἡ ἀνάγκη καθαριότητος. Μόνο ὁ μεγάλος Fracastoro στὸν 16ο αἰώνα (1478 - 1553), φυσιοδίφης καὶ ποιητής, φαίνεται πῶς ἦταν βέβαιος πῶς ἡ σφύριλη καὶ ὁ τύφος μεταδίδονται ἀπὸ ἔμβρια ὄντα.

Στὸ Βυζάντιο τοῦ Μεσαίωνα μὲ τοὺς σπουδαίους γιατροὺς του, τὸν Ὁρειβάσιο, τὸν Ἀέτιο, τὸν Παῦλο Αἰγινήτη κ.ἄ. δὲν ἐκδηλώνεται ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς μόλυνσης καὶ τῆς μεταδοτικότητος. Οὔτε οἱ Πέρσες καὶ ἡ Ἄπω Ἀνατολὴ οὔτε οἱ προοδευτικοὶ Ἀραβες γιατροί, ὁ Ἀβικέννα καὶ ὁ Μαϊμονίδης στὴν Cordona τῆς Ἰσπανίας, ἀναφέρονται στὸ θέμα. Παρὰ μόνο ὁ πολὺπλευρος Ἀλ-Χατὶμπ (1313 - 1374) φαίνεται πῶς δέχεται τὴ μεταδοτικότητα.

Ὁ θάνατος ἀπὸ μόλυνση ἀντιμετωπίζεται μοιρολατρικὰ σὰν ἀναπόφευκτος καὶ ἡ δημογραφία καθυστερεῖ γιὰ τοῦτο θεαματικά. Ἄν ὁ θάνατος τῶν νεογέννητων ἀπὸ μόλυνση ὀδηγεῖ στὴν πολυτεκνία, μὲ τὴν προσπάθεια μερικὰ νὰ ἐπιζοῦν, ἢ ἡλικία τῆς ἐπιβίωσης κυμαίνεται τόσο χαμηλὰ ὥστε ἄνθρωποι 60 χρονῶν νὰ θεωροῦνται μαθουσάλες.

Ἐνα γενικότερο βλέμμα στήν ἱστορία διαπιστώνει πὸς πρῶτοι οἱ Αἰγύπτιοι στηρίχτηκαν στὸ μίasma πὸν τὸ ὀνόμασαν *Uchedu*. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀντιλήφτηκαν στήν ταρίχηση τὴν μολυσματικότητα τῶν νεκρῶν σπλάχνων. Καὶ στὸ Λευϊτικὸ ὑπάρχουν στοιχεῖα πὸν ἀποδεικνύουν ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἰσραηλίτες εἶχαν ἐπίγνωση τῆς μεταδοτικότητας τῶν νόσων. Εἶναι γνωστὸ ὅτι στήν Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρεται ἢ μεταδοτικότητα τῆς λέπρας¹. Τὸ Λευϊτικὸ, παρόλο πὸν παραθέτει πολλὰ ὀνόματα σοφῶν, δὲν ἀναφέρει ὡστόσο κανένα ὄνομα γιατροῦ παρὰ μόνο μετὰ τὴν πτώση τῆς Ἱερουσαλήμ, δηλαδὴ τὸ 70 μ.Χ.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Βαβυλωνιακὲς πινακίδες ἀποκάλυψαν ὅτι καὶ ὁ πανόρχαιος αὐτὸς λαὸς ἀπέδιδε σὲ μικρότατα ζώφια τὴ μεταδοτικότητα τῶν νόσων, τόσο ὥστε στὸν Θεὸ πὸν συμβολίζει τοὺς λοιμοὺς οἱ Βαβυλώνιοι ἔδωσαν τὴ μορφή ἐντόμου.

Ἀνατρέχοντας στὴ Ρώμη ὁ Ροῦφος, στὴν Ἔφεσο ὁ Σωρανός, μεγάλοι Ἕλληνες γιατροί, δὲν συγκινῶνται γιὰ τὴ μόλυνση. Ὁ Γαληνός, Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Πέργαμο, παραδέχεται τὴν ὕπαρξη «σπερμάτων» τοῦ λοιμοῦ πὸν ξαφνιάζουν τὸν ἐρευνητὴ γιὰ τὴν ἐξήγησή τους· βαθὺς μελετητὴς τοῦ Ἱπποκράτη μεταφέρει πολλὰς ἀντιλήψεις του καὶ ὁμολογεῖ: ὅτι πιστεύει πὸς ὁ ἀέρας προκαλεῖ πυρετό², καθὼς ἐπίσης ὅτι καὶ ἀποσυνθεμένα τρόφιμα καὶ κακὴ ἐγκατάσταση προκαλοῦν μόλυνση³.

Ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ὁ Γαληνὸς παραδέχεται τὴν ὕπαρξη «σπερμάτων τοῦ λοιμοῦ»⁴. Ἐκεῖνο ὅμως πὸν ἐκπλήσσει εἶναι καὶ ἡ θεραπευτικὴ ἀντίληψή του. «Τοῖς οὖν ἐπιχειροῦσιν ἰᾶσθαι τὸν πυρετὸν ἀναγκαῖον ἔστι παύειν τὴν σῆψιν ὥστε δύο γενέσθαι σκοπούς, τὸν μὲν ἀπὸ τοῦ πυρετοῦ, τὸν δὲ ἀπὸ τῆς σήψεως.» Ἄλλοι δ' αὖ πάλιν ἔσσονται δύο σκοποί, ἵνα τὸ μὲν γεγονός θεραπευῆται, τὸ δὲ γιγνόμενον

1. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει: «Διὰ τοῦτο ἡ λέπρα τοῦ Νεεμὰν θέλει κολληθῆ εἰς σέ καὶ εἰς τὸ σπέρμα σου εἰς τὸν αἰῶνα». Συγκεκριμένα ὡς πρὸς τὴν βλεπνόρροια οἱ πάσχοντες ἀπομονώνονταν, «πρόσταξε τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ νὰ ἐκβάλλωσιν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον πάντα λεπρὸν καὶ πάντα γονόρροιον καὶ πάντα μολυσμένον ἀπὸ νεκρῶν». «καὶ ἀρσενικὸν καὶ θηλυκὸν ἐκβάλλε αὐτοὺς διὰ νὰ μὴ μολύνωσι τὰ στρατόπεδά των εἰς τὸ μέσον τῶν ὁποίων ἐγὼ κατοικῶ».

2. . . . «καὶ μὲν δὴ καὶ ὅτι λοιμώδους ἀέρος κατάστασις ἤνεγκε πυρετόν, οὐδὲ τοῦτο ἀγνοῦσιν, οἷς μέτεστι συνέσεως, ὡσπερ γε καὶ ὅτι συνδιατρίβειν τοῖς λοιμώττουσιν ἐπισφαλές· ἀπολαῦσαι γὰρ κίνδυνον ὡσπερ ψώρας τινὸς ἢ ὀφθαλμίας. . .». «Ὅταν γὰρ προθερμανθῆν ψυχθῆ, κατὰ μὲν τὴν αἰσθησιν ἀποτίθεται τὴν δυσωδίαν, ἣν ἐκ σηπεδόνος κτάται. . .», «ἐπισφαλὴς δὲ καὶ τοῖς ὑπὸ φθόγης συνεχόμενοις συνδιημερεύειν, καὶ ὅλους ὅσοι σηπεδονῶδες ἐκπνέουσιν, ὡς καὶ τοὺς οἴκους ἐν οἷς κατάκεινται δυσώδεις ὑπάρχειν. . .».

3. . . . «ἐκ μοχθηρᾶς διαίτης ἐπιτηδείας εἰς σῆψιν ἀρχὴ τοῦ λοιμώδους γίνεται πυρετοῦ», «ἐν καλύβαις πηγυραῖς ὥρα θέρους διαιωμένων ὁ φθόρος κατὰ τὸ σῶμα ἐγίνετο».

4. . . . «ὑποκεισθῶ γοῦν ὡς ἐν παραδείγματι, κατὰ μὲν τὸ περιέχον ἐμφέρεσθαι τινα λοιμοῦ σπέρματα».

κωλύεται. Ἄλλοι δ' αὖ πάλιν ἔσονται ἀπὸ τῆς σήψεως δύο σκοποί, τὸ μὲν γεγονός ἤδη τῆς σήψεως ἰώμενοι, τὸ δὲ γινόμενον κωλύοντες».

Τέλος ἐπιστρέφοντας πρὸς τὸν Ἱπποκράτη βλέπομε ὅτι καὶ αὐτὸς γράφει: ὀρισμένα ἀπειροελάχιστα ἔμβια ὄντα πολλαπλασιάζονται ἐκεῖ καὶ μὲ τὸν ἀέρα τροπώνουν ἀπὸ τῆς μύτης καὶ τὸ στόμα μέσα στὸ σῶμα καὶ προκαλοῦν ἀρρώστιας⁵. Ὁ Ἱπποκράτης στὸν 5ο π.Χ. αἰῶνα εἶναι ὁ πρῶτος πὸν χαρακτήρισε τὸ μίasma σὰν οὐσία γεμάτη ἀπὸ ἀπειροελάχιστα ὀργανικά στοιχεῖα ἀναπαραγόμενα μέσα στῆ σήψη. Δὲν μποροῦμε βέβαια νὰ ἰσχυριστοῦμε πὼς ὁ Ἱπποκράτης φαντάστηκε κίβλας τὰ μικρόβια: Ἀλλὰ ὅπως ὁ Δημόκριτος τὴν ἴδια ἐποχὴ μιλοῦσε γιὰ τὸ ἄτομο, ἔτσι καὶ τοῦ Ἱπποκράτη ἡ παρατηρητικότητα ἐπιτρέπει ἴσως τὴν ἐκδοχὴ, ὅτι τὰ «ἀπειροελάχιστα» πὸν ὑπαινίσσεται δὲν ἦταν παρὰ τὰ μικρόβια τοῦ Παστέρ πὸν θὰ τὰ εἶχε ἀνακαλύψει ὁ Ἱπποκράτης ἂν διέθετε μικροσκόπιο.

Εἶναι ἐξαιρετικά ἐνδιαφέροντα τὰ πρακτικὰ συμπεράσματα ὅπου ὁ Ἱπποκράτης καὶ ἡ Σχολὴ του καταλήγουν ἐφαρμόζοντας τὴν καθαριότητα πὸν κατὰ κόρον συμβουλεύει⁶ καὶ ιδιαίτερα στὸ βιβλίον του περὶ Ἱατροῦ. Καὶ ἄς σημειωθεῖ ἀκόμα ὅτι ὁ Ἱπποκράτης τίποτε δὲν ἀπέροπιτε ἀπὸ τὴν προγενέστερη Ἱστορία τῆς ἱατρικῆς χωρὶς νὰ τὸ ἀναλύσει μὲ τὸ βαθὺ σεβασμὸ πὸν ἔτρεφε πρὸς τὴν ἱατρικὴ, ὅπως ἀναφέρει σχετικά στὸ βιβλίον του περὶ ἀρχαίας ἱατρικῆς⁷.

Ἐχοντας ὑπ' ὄψιν τὴν νοσοτροπία τοῦ Ἱπποκράτη καὶ τῶν μαθητῶν του διερωτιόμαστε πὼς εἶναι δυνατὸν ἢ ἰδιοφυΐα του νὰ παρεῖδε τὴ σημασία τῆς μεταδοτικότητας; Καὶ πραγματικὰ βλέπομε ὅτι ὁ Ἱπποκράτης διατυπώνει κατὰ τὸν πιὸ σαφῆ καὶ βραχύλογον τρόπο τὸν ὄρισμὸ τῆς μεταδοτικότητας: «Ὅκοταν μὲν οὖν ὁ ἀῆρ τοιοντέοισι χρωσθῆ μίasmασιν, ἃ τῆ ἀνθρωπίνῃ φύσει πολέμια ἔστιν, ἀνθρωποι νοσέουσιν». Ὁ Ἱπποκράτης εἶναι ὁ πρῶτος πὸν κατάλαβε τὴν σημασία τῆς γιὰ τὴν ἀποφυγὴ ἀπὸ τὴν μόλυνση. Παραγγέλλει τὰ ἐπιδέσματα καὶ κάθε τι πὸν ἔρχεται

5. . . . «ὅτι μὲν οὖν μεγάλη κοινωνία ἅπασιν τοῖσι ζώοισιν τοῦ ἡέρος ἔστιν, εἴρηται μετα τοῖνιν εὐθέως ρητέον ὅτι οὐκ ἄλλοθέν ποθεν εἰκός ἐστι γίνεσθαι τὰς ἀρρωστίας. . . μεμιασμένον νοσεροῖσιν μίasmασιν, εἰς τὸ σῶμα εἰσέλθη».

6. . . . «καθαρὴν ποιῆσαι ὡς μάλιστα καὶ ξηρὰν ὡς μὴ ἐπὶ πολὺ χρόνον ὑγρὴ ἐοῦσα μυδύη τε καὶ ἐξάρηται· τούτων γὰρ οὕτω γιννομένων σαπῆραι αὐτὴν κίνδυνος».

7. «Ἱητρικῆ δὲ πάντα πάλαι ὑπάρχει, καὶ ἀρχὴ καὶ ὁδὸς εὐρημένη, καθ' ἣν καὶ τὰ εὐρημένα πολλὰ τε καὶ καλῶς ἔχοντα εῦρηται ἐν πολλῷ χρόνῳ καὶ τὰ λοιπὰ εὐρεθήσεται, ἣν τις, ἱκανὸς τε εὖν καὶ τὰ εὐρημένα εἰδὼς, ἐκ τουτέων ὀρμώμενος ζητέη. Ὅστις δὲ ταῦτα ἀποβαλὼν καὶ ἀποδοκιμάσας πάντα, ἐτέρῳ ὁδῷ καὶ ἐτέρῳ σχήματι ἐπιχειροῖ ζητέειν, καὶ φάσει τι εὐρημέναι, ἐξηπάτηται καὶ ἐξαπατάται· ἀδύνατον γάρ».

σέ επαφή με τὰ τραύματα νὰ εἶναι ἀπόλυτα καθαρὰ⁸, ὅπως καὶ τὰ χέρια τῶν γιατρῶν πὸν πρέπει νὰ πλένονται, ἀκόμα καὶ τὰ νύχια νὰ κόβονται, σέ κάθε επαφή με τὸν ἄρρωστο. Ἐφαρμόζονται ἄφθονες πλύσεις τῶν τραυμάτων με βρασμένο νερὸ καὶ ἰδίως θαλασσινό. Οἱ ἱπποκρατικοὶ συνιστοῦν τὴν ξήρανση τῶν τραυματικῶν ἐπιφανειῶν πρὶν νὰ ἐπιθέσουν φάρμακα καὶ ἔμπλαστρα, ἐπειδὴ διαφορετικὰ σήπονται⁹. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀλάτι χρησιμοποιεῖται καὶ ἰδίως τὸ θαλάσσιο¹⁰.

Με τὴν ἐπίδραση τῶν Ἱπποκρατικῶν ἀπόψεων καθαριότητας καὶ τῆς ἀπλούστερης διαβίωσης, οἱ Ἕλληνες τοῦ 5ου αἰῶνα πρέπει νὰ ἦσαν καθαρότεροι καὶ ὑγιέστεροι ἀπὸ τὶς μεταγενέστερες κοινωνίες. Ὅμως δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν σχετικὲς στατιστικὲς παρὰ ἔμμεσα μόνο συμπεράσματα.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, χωρὶς νὰ ἀναφέρεται με ἀκριβεία στὰ συγγράμματά του, στηρίζεται στὴ διάχυτη λαϊκὴ γνώση γιὰ τὴ μεταδοτικότητα τῆς φυματίωσης. Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοτέλη, ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Ἐξηγητὴς, ἀπερίφραστα πληροφορεῖ, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης θεωροῦσε μεταδοτικὴ τὴ φυματίωση ἀπὸ τὴν ἐκπνοὴ τῶν ἀρρώστων. Ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης τόσους αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὸν Παστέρ, ἀρνεῖται τὴν αὐτόματη γένεση τῆς σήψης: Στὸ «Περὶ Ζῶων Ἱστορίας» ἀναφέρεται αὐτολεξεῖ: «Ὅτε γὰρ ζωοτοκεῖ ἄνευ ὠοτοκίας». Ἡ φράση αὕτη θυμίζει τὸ πολὺ μεταγενέστερο ἀξίωμα τοῦ William Harvey (1578 - 1657) «omne vivum ex ovo» πὸν ἀνακάλυψε τὴν μεγάλη κυκλοφορία τοῦ αἵματος. Τὸν Ἀριστοτέλη πολὺ ἀπασχόλησε ἐπίσης ἡ μελέτη τῶν παρασίτων, πὸν ἀποκαλεῖ «τὰ μικρὰ πάμπαν» καὶ χαρακτηρίζει με τὸν ὄρο «ἄκαρι» τὰ μικρὰ ζώαρια πὸν δὲν κόβονται, γιὰ εἶναι μικρὰ (α-στερ. καὶ κείρειν-κόπτω).

Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἰατρικὴ εἶναι ἀναμφισβήτητα ἡ πρώτη πὸν ἔδωσε τὸν πραγματικὸ ἐπιστημονικὸ τόνο στὴν παρατήρηση καὶ τὴν ἔρευνα τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, ὄχι μόνο ἐπειδὴ ὑπῆρξε συστηματικὴ, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀπομάκρυνε κάθε στοιχειῶ θεουργικὸ καὶ μεταφυσικὸ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν στηρίχτηκε στὴν ἀντικειμενικότητα καὶ τὴν λογικὴ καὶ ξεχώρισε τὶς «ὑποθέσεις» ἀπὸ τὶς «θεωρίες»,

8. «Ὅδ γὰρ χρὴ οὐδ' ἐμπλάσσειν τὰ φάρμακα πρὶν ἂν πάνυ ξηρὸν ποιήσης τὸ ἔλκος· τότε δεῖ προστιθέσθαι».

9. «Φλεγμαίνει γὰρ τὰ ἔλκεα τότε, ὅπότεν διαπυῆσαι μέλλη, διαπυεῖ δὲ ἀλλοιουμένου τοῦ αἵματος καὶ θερμοανθέντος, ἕως σαπὲν πῶον γένηται». Καὶ τέλος συμβουλεύει: «Ἀνάγκη τὰς σάρκας τὰς φλασθείσας καὶ κοπίσας καὶ σαπίσας καὶ πῶον γενομένας ἐκταμῆναι».

10. «Ἐλκεα ξύμπαντα οὐ χρὴ τέγγειν πλὴν οἴνω. . . οἴνηροὺς σπλήνας ἐπιδέουσιν» «Ἰη-τρεύειν δὲ πισσηρῆ καὶ σπλήνεσιν οἴνηροῖσιν ὀλίγοισι μὴ ἄγαν ψυχροῖσι». Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνει καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα χωρία. «Θάλασσα δὲ ἐπιτήδειον τοῖσι καθαροῖσιν ἔλκεσι. . . καὶ ὡς ἄλες καὶ ἀρμυρίδες καὶ λίτρον. . . βέλτιον δὲ θέρημ περὶ τὰ πλεῖστα».

πὸν ὅμως διατύπωνε μὲ φιλοσοφικοὺς ἐνδοιασμοὺς καὶ διαλεκτικὴ δοκιμασία. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ Ἱπποκράτης ξεχώρισε τὴν ἰατρικὴ πράξη ἀπὸ τὴ δογματικὴ φιλοσοφία καὶ καθόρισε τὴ θεραπευτικὴ σὲ ἀπόλυτα πραγματολογικὲς βάσεις.

Συνοψίζοντας τώρα τὴ συμπυκνωμένη αὐτὴ ἱστορία τῆς μεταδοτικότητας, βλέπουμε πὼς χωρὶς νὰ ἐλαττώνεται ὁ θανασμός μας γιὰ τὶς ἰδιοφυῖες τοῦ 19ου καὶ 20οῦ αἰώνα, πὸν μᾶς πρόσφεραν τὶς δυνατότητες νὰ προστατευόμαστε ἀπὸ τὴ μόλυνση, πρέπει ὥστόσο νὰ ὁμολογήσουμε πὼς οἱ ρίζες τῆς γνώσης εἶναι πολὺ πιὸ βαθιῆς καὶ περιέχουν ὅλη τὴν ἀπαιτούμενη ἐπιστημονικότητα πὸν μᾶς κληροδότησε ἡ Ἀρχαία Ἑλλάδα. Εἶναι ὅμως ἐκπληκτικὸ ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ παρατηρητικότητα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τὰ σοφὰ συμπεράσματά τους γιὰ τὴν προληπτικὴ καὶ θεραπευτικὴ ἀγωγή, πὸν ὑπηρετοῦσαν πρῶτες ἀνάγκες γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἀκολούθησαν τὴ φυσικὴ ἐποικοδομητικὴ ἐξέλιξή τους. Καὶ ἔτσι ὁ ἕνας αἰώνας διαδέχεται τὸν ἄλλο, χωρὶς καμιά οὐσιαστικὴ πρόοδο, πέρα ἀπὸ σποραδικὲς ὀρθῆς ἀντιλήψεις μεταγενεστέρων αἰώνων πὸν ἀνέφερα παραπάνω ἀλλὰ πὸν ὅμως δὲν κατόρθωσαν οὔτε στὴν ἐποχὴ τους νὰ ἀποβοῦν πειστικές.

Θαυμάζουμε τὸν Semmelweiss καὶ τὸν Holmes καὶ τοὺς εὐγνωμονοῦμε. Ἀλλὰ ποιοὶ πίστεψαν πραγματικὰ στὴ σημασία τους ὅταν ζοῦσαν; Γιατί νὰ μεσολαβήσουν στοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας καὶ τὸν Semmelweiss καὶ τὸν Fleming τόσο αἰῶνες ὥσπου νὰ ξαναανακαλυφθοῦν ὅσα περίπου γνώριζαν καὶ ἐκεῖνοι καὶ παραγνώρισε ἡ ἀνθρώπινη ἐπιπολαιότητα καὶ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου; Ἀκόμα καὶ 20 χρόνια περὶπου ὕστερ' ἀπὸ τὸν Semmelweiss, ὅταν στὰ 1884, στὴν ἐποχὴ τοῦ Pasteur, ὁ Tarnier διορίστηκε διευθυντὴς τῆς Maternité τοῦ Παρισιοῦ, ἀναφέρεται ὅτι ἀψηφώντας τὴν καθαριότητα μέσα σὲ 10 μέρες καὶ ἀνάμεσα σὲ 32 τοκετοῦς, δώδεκα γυναῖκες πέθαναν ἀπὸ μόλυνση.

Συμπυκνωμένα καὶ περιεκτικὰ ὅσο μποροῦσα, προσπάθησα νὰ ἀνασύρω ἀπὸ τὴ λήθη μερικὰ δείγματα τῶν ἐποχῶν πὸν δημιούργησε ὁ ἀνθρώπος, πρὶν κατορθώσει νὰ προστατέψει ἀποτελεσματικὰ τὸν ἑαυτό του. Μᾶς φαίνονται ἴσως ἀφελῆ καὶ ἀνάξια γιὰ τὴν προσοχὴ μας ὕστερ' ἀπὸ τὶς τωρινὲς ἐξελίξεις! Καὶ ἀναρωτιόμαστε τὸ τί θὰ πεῖ γιὰ μᾶς τὸ μέλλον; Ὁ Ἱπποκράτης δίνει καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα τὴν ἀπάντηση: «ἐν πολλῶ χρόνῳ καὶ τὰ λοιπὰ εὐρεθήσεται, ἢν τις, ἱκανὸς ἐὼν καὶ τὰ εὐρημένα εἰδώς, ἐκ τούτων ὁρμώμενος, ζητῆη».